

Sociální aktivita osobnosti a její pedagogická regulace

PhDr. JAROSLAV HUDEČEK, CSc.,
Psychologická laboratoř ČSAV, Brno

V souvislosti s aktuálními, perspektivními a finálními potřebami a cíli socialistické společnosti vystupují stále více do popředí cílevědomá, systematická, o vědecké poznatky se opírající a z praktických zkušeností vycházející výchova mládeže i dospělých. V podstatě jde o výchovu mnohostranně rozvinutých, politicky, odborně a mravně vyspělých lidí, kteří své schopnosti a předpoklady zaměřují nejen ke svým individuálním potřebám a zájmům, ale i k potřebám a zájmům celé společnosti.

V dialektice osobních a společenských potřeb a zájmů se projevují vlivy společnosti na jednotlivé její členy, kteří ve své individualitě, osobitosti a aktivitě zpětně působí na společnost. Dochází tak k vzájemnému působení a prolínání, v němž osobní objektivně přechází ve společenské a společenské v osobní.

Ke kvalitě společenských procesů a změn přispívá spolu s existujícími objektivními zákonitostmi především subjektivní činitel, kterým je tvořivý, aktivně činný člověk — osobnost. (Srovnej např. Baudyš, 1980; Hudeček, 1980). Současná teorie i praxe přesvědčivě ukazují, že takto stanovené úkoly a cíle, ať již se týkají rozvoje jednotlivce, či celé společnosti, lze úspěšně plnit a dosahovat jich jen za určitých podmínek a předpokladů. K těmto podmínkám a předpokladům mj. patří:

- a) úkoly a cíle musí být stanoveny reálně, adekvátně dosaženému stupni individuálního a společenského vědomí, s ohledem na úroveň organizace komunistické výchovy ve sféře institucionální (tj. výchovy cílevědomé a zaměřené), jakož i se zřetelem na širší sociální (pozitivní i negativní) vlivy;
- b) je třeba, aby úkoly a cíle byly vždy emocionálně podepřeny, racionálně zdůvodněny a náležitě vysvětleny všem těm, kteří se podílejí na jejich plnění, neboť jen takto lze zabezpečit potřebnou kooperaci mezi vychovateli a vychovávanými, společností a jednotlivcem;
- c) úkoly a cíle musí být uvědoměle přijaty jedinci i skupinami a jako takové zahrnuty též do vlastních hodnotových systémů a hodnotových preferencí;
- d) uskutečňování stanovených cílů a řešení s tím spojených problémů vyžaduje

je plné využití fyzických, psychických a sociálních aktivit a tvůrčích činností zúčastněných osobností, mobilizaci rezerv a potenci v rámci výchovy i sebevýchovy, regulace a seberegulace.

Chceme se v této stati zejména věnovat:

- problematice sociální aktivity, a to se zřetelem na sociálně psychologické principy aktivity osobnosti, neboť je považujeme za nezbytnou podmínku dosahování individuálních a společenských cílů;
- analýze sociální aktivity v procesu mnohostranné lidské činnosti, jejím objektivním a subjektivním ukazatelům a funkcím;
- procesuální stránce sociální aktivity, neboť determinována rozmanitými osobnostními i společenskými podmínkami se neustále vyvíjí a mění;
- motivační strukturu osobnosti (potřebám, zájmům, postojům a hodnotovým orientacím), neboť tvoří základní osu zaměřenosti osobnosti ve vztahu k sobě, druhým i ke světu jako celku;
- možnostem rozvoje sociální aktivity osobnosti prostřednictvím regulace a seberegulace v procesu výchovy a vzdělávání.

To vše s vědomím, že ve stati lze pouze naznačit příslušné souvislosti, nikoli však beze zbytku postihnout či podat vyčerpávající analýzu všech zastoupených činitelů, které působí na sociální aktivitu a vytváření mnohostranné osobnosti.

OSOBNOST A AKTIVITA

Aktivita je bohatě strukturovaným jevem a vlastností každé živé i neživé hmoty. Na jejím základě dochází k vývoji a změně. U živé hmoty je to způsob, kterým jsou zajišťovány základní biologické potřeby pro další existenci života. Objektívni zákony přírody nutí živé organismy vykonávat takové činnosti, které zabezpečují individuální a skupinovou existenci. Právě v pohybu, ke kterému dochází při uspokojování základních životních potřeb, se projevuje aktivita, kterou s ohledem na její příčiny můžeme nazvat biologickou formou aktivity. Je základem kvalitativně vyšší formy aktivity — aktivity sociální (společenské).

Uvažujeme-li o aktivitě osobnosti, máme na mysli především sociální aktivitu, neboť podstata osobnosti je sociální, avšak „sociální aktivita předpokládá fyziologickou aktivitu“ (Schorochowa, 1976:16). Formu sociální aktivity způsobuje jiná organizace života a jiná forma dosahování a uspokojování nejen biologických, ale i sociálních potřeb. Sociální aktivita současného člověka má nejenom společenskou hodnotu, která přináší užitek celé společnosti, ale má pro jedince i osobní hodnotu, neboť zabezpečuje převahu úspěchu nad neúspěchem, naplnění společenských očekávání a osobních aspirací, vhodné so-

ciální postavení atp.

V tomto smyslu rozumíme sociální aktivitou společenské chování a jednání zaměřené na společenské prostředí a příslušné změny v osobnosti z toho vyplývající.

Podle A. Gurycké můžeme rozlišit 10 kategorií sociální aktivity, které se promítají do struktury sociálního chování jedince pod vlivem skupiny či kolektivu. Jsou to:

- 1) usměrňování (vydávání příkazů, organizování skupiny, přijímání rozhodnutí pro skupinu apod.);
- 2) iniciativa (vynalézavost, pouštění se do nové práce, působení na sociální prostředí);
- 3) protest (bránění vlastního stanoviska, opozice proti názorům, plánům, nátlakům);
- 4) povzbuzování (poskytování pomoci, vytváření dobrých vztahů v kolektivu atp.);
- 5) hodnocení (uznávání práce kolektivu, efektivnost této práce, oceňování členů skupiny apod.);
- 6) informování (odpovídání na otázky, zprostředkování informací);
- 7) otázky (vyžádání informace nebo pomoci);
- 8) shoda (verbální přijetí názorů druhých, souhlas s návrhy);
- 9) podřizování se (neverbální souhlas s doporučeními, návrhy, rozhodnutím);
- 10) vykonání konkrétní práce (úsilí vykonat něco podstatného, pozoruhodného) (Gurycká, 1973:196).

Sociální aktivita je typická pro člověka a lidskou společnost a lze ji považovat za atribut lidské podstaty. Na to upozorňuje již K. Marx, který chápe člověka v dialektických vztazích k přírodě a společenským podmínkám jako aktivní společenskou bytost, pro jejíž rozvoj je nezbytné střídání a kombinace duševní a fyzické práce, a aktivitu osobnosti pojímá jako společenskou záležitost, součást všestranného rozvoje osobnosti a reálnou vnitřní, životní potřebu (Marx, 1961).

Pod pojmem osobnost rozumíme člověka rozvíjejícího se historicky a společensky činného, který může být z psychologického hlediska charakterizován jako dynamický systém v jednotě obecných, zvláštních a individuálních dispozic pracovního a sociálního chování v jediné struktuře, jež se vyvinula na základě biologických předpokladů vzniklých v průběhu fylogeneze, prostřednictvím sociální aktivní součinnosti s přírodními a společenskými životními podmínkami a ve stálé závislosti na individuálním průběhu života.

Jako taková se osobnost vyznačuje:

- existencí v sociálním (kolektivním) životě,
- velkým množstvím rozmanitých společenských vztahů,
- aktivní, tvořivou a okolní svět měnící bytostí v součinnosti s vlastními životními podmínkami,
- vědomým zaujímáním určité pozice k jevům přírodního a společenského světa, tj. základními politickými a světonázorovými orientacemi. (Srovnej např. Kossakowski, 1971:13–44).

Absence naznačených vlastností a aktivizujícího napojení člověka na dynamiku rozvoje společnosti v bohatosti jeho projevů ve sféře pracovní, vědecké, umělecké, zájmové, ve sféře občanskopolitické angažovanosti a odpovědnosti by ve svém důsledku vedla k dezintegraci osobnosti, event. k „zániku osobnosti“ (nastávajícímu dlouho před zánikem fyzickým).

Osobnost, svou podstatou společenská kategorie, není a nemůže být (zejména v socialismu) pasivním společenským produktem, ale aktivně činným sociálním subjektem majícím svoji autonomii, svou vnitřní strukturu, dynamiku a genezi, měnící své sociální prostředí, a tím zároveň měnící i sebe samu.

Z tohoto hlediska chápeme osobnost jako jedince s aktivní pozicí ke všemu, co ho obklopuje: ke společnosti, společenskému životu, k zápasu pracujících mas, k práci, kolektivu, osudu jiných lidí atd. „Člověk je osobnost v důsledku toho, že vědomě určuje svůj vztah k okolí... Člověk je v maximální míře osobnost, když je v něm minimum neutrálnosti, lhostejnosti, maximum „stranickosti“ ve vztahu ke všemu společensky významnému“ (Rubinštejn, 1963:102).

Bez nadsázky lze říci, že tím nejhorším, co rozrušuje podstatu sociální aktivity, je lhostejnost a pasivita — ve vztahu k druhému člověku nebo kolektivu, ve vztahu k historickým, současným i perspektivním úkolům společnosti.

Sociální aktivita, podobně jako každá jiná aktivita, je působením, jednáním. Projevuje se jako zvláštní kvalita, jako schopnost nejen se přizpůsobit vnější skutečnosti, ale také tuto skutečnost měnit. S ohledem na výše uvedené názory chápeme sociální aktivitu jako objektivně determinovaný subjektivní vztah a sociálně psychologickou připravenost osobnosti k jednání, projevující se v příslušných způsobech chování, tj. v cílevědomé tvůrčí sociální činnosti, která přetváří objektivní skutečnosti i osobnost samu.

SOCIÁLNÍ AKTIVITA A LIDSKÁ ČINNOST

Sociální aktivita je specifickou formou lidské činnosti, spojenou s tvorbou nových materiálních a duchovních hodnot. Z materialistické interpretace kategorie činnosti vyplývá, že činnost je určujícím a formotvorným základem osobnosti. Lidská činnost je stimulem a zároveň výslednicí lidských potřeb. Její kvalitu, vyznačující se biologickou, sociální a kulturní dimenzí, charakterizují tři znaky:

- 1) uvědomělost — neboť člověk vědomě určuje své individuální i společenské cíle;
- 2) společenskost — neboť prostřednictvím činnosti vstupují lidé do vzájemných materiálních a duchovních vztahů;
- 3) tvořivost — neboť prostřednictvím činnosti přetváří člověk přírodu i společnost, a tím i sama sebe.

Uvedené znaky jsou obecným vyjádřením sociální aktivity.

V širším pojetí je každá činnost, kterou lidé vykonávají, určitým projevem vztahu ke společnosti. To vyplývá ze společenské činnosti všech druhů. V užším pojetí zahrnujeme do sociálních aktivit tzv. společensko-politické aktivity, kterými lidé vyjadřují uvědomělý a angažovaný postoj ke společenskému sy-

stému a jeho institucím. Je to např. aktivní účast na veřejném a politickém životě, různé způsoby, jimiž se lidé zapojují do mechanismu fungování správy a řízení společenských záležitostí, zvláště pozitivní vztah k plnění a využívání svých pracovních a občanských povinností a práv.

Tyto aktivity jsou podmíněny konkrétní sociálněekonomickou a třídní strukturou společnosti a ideově politickou úrovní občanů. Jednotlivci, skupiny a třídy se buď ztotožňují se společenským systémem a aktivně ho podporují, tzn. chovají se a jednají v intencích přijatých společenských hodnot a norem, anebo se pouze pasívně přizpůsobují, popřípadě zaujímají odmítavé postoje a stanoviska atp.

Nejmarkantnější složkou uvedených společensko-politických aktivit je kolektivní politická činnost vyjadřující shodné skupinové a třídní zájmy. Společenská aktivita musí vycházet z aktivity většiny pracujících. Při řešení tvůrčí aktivity a iniciativy mas v podmínkách budování socialismu zdůrazňoval V. I. Lenin, že „čím hlubší je převrat, který chceme provést, tím více je třeba vzbudit o něj zájem i uvědomělý poměr k němu“ (Lenin, 1955:499).

Při posuzování aktivity osobnosti vystupuje do popředí aktivita pracovní, věčná a přirozená podmínka existence člověka, práce jako významná sociální hodnota.

K. Marx v Kapitálu odhalil nejpodstatnější rys lidské práce — cílevědomost. Prostřednictvím pracovních činností cílevědomě působíme na okolní svět, měníme přírodu a společnost. Práce je zároveň základním prostředkem rozvoje člověka a jeho společenských vztahů, má rozhodující roli při přeměně člověka v osobnost. V podmínkách rozvinutého socialismu se práce stává nedílnou součástí společenských procesů, v kterých pracující spolu s využíváním svých fyzických a duševních potencií obohacují vlastní znalosti, rozvíjejí své vědomosti a dovednosti, nalézají nové způsoby zdokonalování výroby atp. Tím se práce stává stále více sociální hodnotou. Člověk, který přijímá a prožívá práci jako součást svého individuálního hodnotového systému, odsunuje vnější motivy (přání materiálního zabezpečení) na druhé místo a prvořadou se mu stává nezbytnost realizovat vlastní schopnosti, zaujímá vztah k práci podněcován vnitřními motivy a osobními cíli, které jsou v souladu s cíli společenskými. V závislosti na pracovních úspěších hodnotí pak i úspěchy v ostatních oblastech života. Konkrétní míru pracovní aktivity vyjadřují objektivní a subjektivní ukazatelé.

K objektivním mj. patří:

- společensky významný výsledek (např. splnění norem výroby, kvalita výroby a odpovídající vztah k výrobním úkolům),
- iniciativa (účast v socialistické soutěži, v racionalizačním úsilí, účast na řízení výroby, zvyšování kvalifikace),
- disciplinovanost (dodržování pracovní disciplíny, odsuzování a aktivní vystupování proti narušitelům pracovní disciplíny).

K subjektivním ukazatelům počítáme např.:

- typ hodnotové orientace (vztah k práci vůbec, ke konkrétnímu druhu pracovní činnosti),
- míra uspokojení vlastní prací a profesí,

— motivace pracovní činnosti, racionální a emocionální důvody atp.

Člověk nemůže být absolutně pasivní, do určité míry je vždy sociálně aktivní. V různých druzích činnosti (profesionálně pracovní, společensko-politické, tvůrčí, teoreticko-poznávací, zájmové atp.) může být míra jeho aktivity různá. Zmíněné druhy činnosti jsou přitom relativně samostatné. To znamená, že účast na jedné činnosti (resp. sociální aktivitě) nemusí vždy vyvolávat účast na jiné činnosti.

Úroveň aktivity osobnosti posuzujeme podle kvalitativních a kvantitativních ukazatelů (intenzita, periodičita, vynakládaný daný čas, míra volného úsilí, společenský dosah a užitek aj.). Podle stupně sociální aktivity můžeme měřit vztah k sociálnímu systému, k systému jeho oficiálních hodnot, k cílům, které společnost ustanovuje a k nimž směřuje.

Vysokou aktivitu charakterizuje pouze společensky významná činnost, kterou si člověk uvědomuje, která se rodí z jeho vnitřních potřeb a kterou člověk emocionálně prožívá jako svou vlastní. Takto se vytváří důležitý hodnotový vztah a hodnotová orientace, proces přeměny vnějších (společenských) hodnotových systémů v hodnotový systém individuální.

PROCESUÁLNÍ STRÁNKA SOCIÁLNÍ AKTIVITY

I když považujeme sociální aktivitu za typický projev a podstatu osobnosti, není její utváření jednoduchou záležitostí, ale neobyčejně složitým procesem. Na utváření sociální aktivity působí mnohé vlivy, které se v konečném důsledku mohou projevit nejen jako progresivní, ale v některých případech též jako vlivy brzdící skutečný rozvoj sociální aktivity osobnosti, skupiny či celé společnosti, vlivy působící retardačně.

Směr, stupeň a úroveň sociální aktivity rozhodující měrou ovlivňuje:

1. sociální prostředí jako souhrn materiálních a duchovních podmínek života společnosti,
2. sociálně třídní a světonázorová pozice osobnosti,
3. zvládnutí získaných zkušeností a činností a jejich praktická realizace,
4. stupeň uvědomění si osobních a společenských potřeb, zájmů, hodnot a norm a jejich vnitřní přijetí,
5. úroveň psychických a sociálních vlastností osobnosti, celková zralost osobnosti.

Je zcela evidentní, že socialistická společnost, disponující dostatečně rozvinutou materiálně technickou základnou, organizující a upevňující formy, metody a prostředky účasti pracujících na řízení společenských záležitostí s postupným překonáváním sociálně třídních rozdílů a odkrýváním předností socialistického způsobu života poskytuje rozsáhlé možnosti pro rozvoj a projevení sociální aktivity.

Široká účast pracujících včetně mládeže na řízení společenských záležitostí má vedle významu politického a ekonomického také význam sociálně psychologický. „Za nejvyšší projev lidské aktivity považujeme praxi jako revolučně přetvářející, cílevědomou materiální činnost. Ona rozšiřuje sféru svobody osobnosti, napomáhá k překonávání prvků odcizení ve sféře politiky a politic-

kých záležitostí v iniciativní činnosti osobnosti.“ (Antoněnko—Kolobkov, 1976:128).

Socialistická společnost je hluboce zainteresována na všestranném zapojení mládeže a dospělých do řešení společenských problémů v různých oblastech sociálního života. Uskutečňování tohoto úkolu, který vytyčila KSC jako vedoucí síla v naší společnosti, závisí do značné míry na činnosti různých sociálních (společenských) institucí. Mimo jiné na činnosti rodiny, školy, pracoviště, organizací Národní fronty atp. Právě zde záleží na tom, jak, jakým způsobem a prostředky podněcují, organizují, orientují a regulují rodiče či odpovědní pracovníci rozvoj sociálních aktivit dětí, žáků, pracovníků, občanů. Jde totiž o takové instituce, které vytvářejí poměrně blízkými a četnými mezilidskými kontakty optimální možnosti pro specifické sociální aktivity, vztahy a postoje k nim. Zároveň jde o takové instituce, které tvoří osu výchovy socialistické osobnosti.

Naznačili jsme již, že proces rozvoje sociální aktivity osobnosti není bezproblémový. Sověští autoři v knize *Obščestvennaja aktivnost' molodoži* (Moskva, Molodaja gvardija 1970, s. 8) charakterizovali v této oblasti rozpory platné v zásadě i pro podmínky u nás a ve své podstatě platné nejen pro mládež, ale i pro dospělé. Jsou to:

- rozpor mezi principiálními možnostmi, které socialismus poskytuje pro aktivní účast veškeré mládeže ve společenském životě, a úrovni skutečné účasti mládeže na této činnosti,
- rozpor mezi příznivými celospolečenskými podmínkami a ne vždy příznivými konkrétními pracovními a životními podmínkami,
- rozpor mezi přetížením nebo zvýšeným zaneprázdněním společenskými záležitostmi u jedněch a neúčasti jiných lidí.

Uvedené rozpory je třeba řešit zejména zapojením stále širšího okruhu jednotlivců a sociálních skupin do rozmanitých sociálních aktivit, jejich přeměnu v uvědomělé tvůrce historického procesu. V neposlední řadě pak výrazným společenským oceňováním těchto aktivit, cílevědomým a soustavným výchovným působením ve všech etapách sociálního života osobnosti včetně aktivizace jednotlivců prostřednictvím kolektivu, zlepšováním pracovních a životních podmínek všech vrstev obyvatelstva, jakož i uplatňováním účinných sociálněpsychologických metod zabezpečujících seberealizaci osobnosti nejen ve sféře pracovní, ale i ve volném čase.

Důležitou determinantou sociální aktivity je rovněž sociálně třídní a světónázorová pozice a orientace osobnosti, jakož i zvládnutí životních zkušeností, osvojení si vědomostí a dovedností a jejich uvědomělá realizace ve prospěch celku. V psychologickém pojetí představuje světový názor dialekticky spojený komplex rozumové, citové a morálně volní sféry, projevující se v přesvědčení, ve specifickém způsobu myšlení a hodnocení, v zaměřenosti osobnosti, v celkové povaze společenské aktivity a praxe. Usměrnňuje chování osobnosti, její poznávací a tvůrčí činnost. Je těsně spojen s duchovními potřebami, zájmy, životními cíli a ideály osobnosti, s jejími stěžejními strukturami vytvářejícími charakter.

To platí, máme-li na zřeteli vědecký světový názor založený nejen na teore-

tickém poznání, ale též na praxi, nejen na znalostech o světě a zkušenostech s ním, ale také na charakteru člověka a jeho motivaci, na jeho zaměřenosti a inklinacích. Proto sociální aktivita orientovaná ve smyslu socialistických společenských potřeb a cílů je zpravidla v úzkém vztahu s vědeckým světovým názorem a angažovaností osobnosti.

Závislost sociální aktivity na třídních a světonázorových pozicích zřetelně vystupuje do popředí, srovnáváme-li různé pojetí a odlišný způsob realizace sociální aktivity v rozdílných společenských systémech třídně rozděleného světa. Tak např. proti našemu pojetí sociální aktivity v intencích morálního kodexu budovatele komunismu (svědomitá práce pro společnost, kolektivismus a soudružská vzájemná pomoc, humánní vztahy a vzájemná úcta mezi lidmi, odměňování podle vykonané práce atp.) staví buržoazní ideologie a výchova do popředí individualismus, preferenci sociálního statusu, osobní moc a bohatství, zneužívání sociální aktivity k manipulaci s pracujícími lidmi atp.

MOTIVACE A SOCIÁLNÍ AKTIVITA OSOBNOSTI

Často se setkáváme s určitými projevy aktivity v té či oné oblasti, u níž je zřejmé, že jde pouze o formální angažovanost pro vnější efekt, pro demonstraci domnělého pozitivního vztahu, za kterým se, bohužel, skrývá očekávání bezprostřední protihodnoty. Nezřídka se vyskytuje i určitá aktivita vedoucí k sebezdokonalování jedince, která je však odtržena od významných sociálních, třídních a společenských potřeb a zájmů.

Psychologickou příčinou tohoto stavu je motivace, stupeň uvědomění si osobních a společenských potřeb a zájmů, hodnot a norem a vnitřní postoje k nim. (Srovnej např. Reykowski, 1979.)

Motivace je podstatnou součástí struktury osobnosti, klíčem k lidské aktivitě, hybnou silou činnosti. Při analýze jakékoli činnosti člověka se vždy dostáváme k momentům a příčinám, které ji určují. To platí, ať již máme na mysli způsoby a formy chování vcelku, nebo jen některý konkrétní projev osobnosti v konkrétní situaci. V psychologii vycházíme z toho, že kdo chce porozumět člověku, musí vyjít z pohnutek (motivů) jeho chování či jednání, které nazýváme motivací. Termín motivace vyjadřuje podstatnou zvláštnost psychických i sociálních procesů, vztahuje se k vnitřní a vnější aktivaci, regulaci a autoregulaci chování, k zaměřenosti osobnosti k určitému cíli. Do motivační struktury osobnosti zahrnujeme mj. motivy, potřeby, zájmy, postoje, hodnotové orientace, ideály a životní plány, které se tradičně pokládají též za hlavní pohnutky sociální aktivity.

Existuje těsná blízkost mezi potřebami a motivy. Tato souvislost spočívá především v blízkosti jejich podstaty, mimo jiné i v tom, že se potřeby realizují v chování a činnosti prostřednictvím motivů. Např. potřeba práce se realizuje v pracovní činnosti. Výběr této činnosti člověk realizuje pod vlivem motivů, které se u něho zformovaly v procesu vývoje. Motivory jsou rovněž těsně spojeny se zaměřeností a cílevědomostí osobnosti. Zaměřenost má vliv na vznik motivů a motivy do značné míry zpětně působí na formování zaměřenosti. Jestliže zaměřenost vyjadřuje snažení směřující k cíli, pak motivy jsou pohnut-

kami, pro které je stanoven určitý cíl.

Pro každou osobnost je charakteristický určitý hierarchicky uspořádaný motivační systém, který se vytváří v průběhu života. Právě proto, že každá osobnost se vzhledem k individuálním fyzickým, psychickým a sociálním zvláštěm liší od jiných osobností (vývoj osobnosti ovlivňují obecné i specifické životní podmínky), existují i rozdílné, individuální motivační systémy. To se projevuje např. v tom, že různí lidé reagují v relativně stejných životních podmínkách, za stejných okolností a pod vlivem stejných podnětů — motivů různým způsobem. Z uvedeného vyplývá, že problémy motivace osobnosti jsou neobyčejně složité. Jejich teoretický a praktický význam je však evidentní. Bez zřetele k motivaci nelze pochopit činnost, chování a jednání lidí, jejich vztah k hodnotám a cílům. Neznáme-li motivy, není možno na ně efektivně působit a v jakékoliv formě je ovlivňovat (Homola, 1972).

Sociální aktivita osobnosti a veškerá lidská činnost jsou zpravidla ovlivňovány řadou motivů. (Srovnej např. Žukovská, 1973: 127—134). Rozmanitost motivů je patrná v klasifikaci V. I. Kovaleva (1981:36—37). Zmíněný autor uvádí několik skupin motivů uspořádaných podle různých kritérií:

- 1) Podle obsahu vyděluje např. motivy ideové (spojené s přesvědčením a světo-
tovým názorem osobnosti; motivy politické (spojené s postoji osobnosti
k vnější a vnitřní politice); mravní motivy (založené na mravních normách
a principech chování); estetické motivy (odrážející potřebu krásna).
- 2) Podle úrovně regulující funkce jsou to široké sociální motivy (spojené
s uvědoměním nutnosti užitečné, cílevědomé, prospolečenské činnosti); mo-
tivy kolektivistické (vyjadřující vzájemnou odpovědnost a vliv kolektivu na
chování a jednání jednotlivce); motivy procesuální (podmíněné samotnou
činností, úrovní její organizace atp.); motivy stimulující—povzbuzující
(vznikající pod vlivem minulých i budoucích povzbuzení a odměn).
- 3) Podle druhů činnosti rozlišuje např. motivy společensko-politické, profes-
ionální, učebně poznávací.
- 4) Podle časového průběhu jsou to motivy působící dlouhodobě, krátkodobě,
neustále (v závislosti na životní dráze člověka).
- 5) Podle síly projevu rozděluje motivy na silné, mírné a slabé (v souvislosti
s jejich působností a dosahem).
- 6) Podle stupně pevnosti jsou motivy členěny na velmi, středně a málo stálé.

Z uvedeného přehledu je zřejmá obsahová i dynamická charakteristika mo-
tivační sféry osobnosti, bohatost motivů a jejich diferencovanost, jakož i pří-
slušné souvislosti s uvedeným teoretickým pojetím sociální aktivity.

Podobně jako motivy jsou rozmanité i potřeby. Potřeba je pojímána v sou-
časné psychologii jako stav organismu a stav psychický, v kterém převládá
vnitřní tenze (napětí) a aktivizující (motivující) síla. (Srovnej např. Kovalev,
1981: 29—41). Složitost vztahu potřeby a hodnoty vstupuje do popředí, uvědo-
míme-li si, že člověk—vedle primárních, vrozených potřeb (biologické pova-
hy) — má též sekundární potřeby (sociogenní povahy), které vznikají podobně
jako hodnoty v procesu socializace.

Vedle tradičních dělení lidských potřeb (materiální, duchovní, primární, se-
kundární atp.) a jim odpovídajícího dělení hodnot jeví se nám podnětným čle-

nění Z. Heluse. Zmíněný autor rozlišuje ze sociálně psychologického hlediska v rámci intrapersonálních hybných sil a sociálních aktivit osobnosti následující sociální potřeby (Helus, 1973:43–49):

- Potřeby začlenění do vztahů. — Lze k nim přiřadit hodnoty, které jsou vnějším vyjádřením potřeb. Např. hodnoty mezilidských vztahů, spolupráce, pochopení, soudržnosti atp.
- Potřeby tvůrčího přesahu. — Hodnoty aktivní, tvůrčí činnosti, činorodosti.
- Potřeby dějinného charakteru vlastní osobnosti. — Hodnoty života, způsobu a cíle života.
- Potřeby vlastní identity. — Hodnoty seberealizace, seberegulace či sebezáchovy.
- Potřeby orientačních a výkladových schémat. — Hodnoty smysluplnosti života, vlastní existence člověka, hodnoty vzorů, ideálů atp. (Srovnej např. Obuchowski, 1969:116–131.)

Sociální potřeby podstatně ovlivňují vývoj hodnotové orientace individua. Jsou jedním ze zprostředkujících článků mezi primárními potřebami a mezi orientací v sociálním prostředí, které je pro člověka determinantou nejrůznějších vztahů, na jejichž podkladě se konstituují hodnoty, hodnotové orientace, životní plány a cíle (Hudeček, 1977/78).

Které potřeby mají být preferovány, tj. uspokojeny v první řadě a které jsou druhořadé, to podle polského autora C. Matusewicze (1975) regulují právě hodnoty. Zároveň určují také to, co má být ze života určitého člověka — jak v dané chvíli, tak v budoucnosti — eliminováno. Tím se stává hodnota kritériem výběru cílů lidského snažení a sociální aktivity. (Srovnej např. K. Obuchowski, 1969, Hudeček, 1981.)

V oblasti motivace sociální aktivity osobnosti odlišujeme od potřeb zájmy. Mezi potřebou a zájmem neexistují ostré hranice, zájem je však vědomě aktivnější a výraznější orientací na konkrétní předmět. Podle S. L. Rubinštejna je zájem „specifickou zaměřeností osobnosti“ (1967 : 666).

Při posuzování zájmů osobnosti je tedy důležité, jakým směrem jsou zaměřeny, nakolik přispívají k všestrannému rozvoji jednotlivce i celé společnosti. V tomto smyslu je významný obsah zájmů (předmět zájmového zaměření), šíře a množství zájmů, síla (povrchní či hlubší zájmy), stálost (přechodnost či dlouhodobost zájmů), činorodost (míra, v jaké zájem aktivizuje člověka) atp.

Výrazným znakem zájmu je společensko-ekonomická objektivnost (založená na objektivním vztahu osobnosti k předmětnému prostředí) a subjektivnost (založená na individualitě osobnosti).

Zájem existuje nezávisle na tom, je-li individuem uvědomován nebo není. Jedinec se např. může řídit i iluzorním zájmem v rozporu se svým zájmem skutečným. Rovněž je známo, že některé zájmy skutečně rozvíjejí osobnost, zatímco jiné osobnost spíše brzdí, ochuzují ji, činí ji jednostrannou. To je zvláště patrné u těch lidí, kteří se chtějí záměrně distancovat od všeho společenského, od společenských potřeb a zájmů, domnívajíce se, že s nimi nemají nic společného. Většina lidí chápe sociální hodnotu společenských zájmů a chápe, že na úspěších celé společnosti závisí i uspokojení osobních zájmů.

O objektivním charakteru zájmu osobnosti svědčí ten fakt, že nositelem zá-

jmu jedné osobnosti může být i druhá osobnost, sociální skupina nebo třída. (Např. sociální zájmy některé třídy jsou vlastně souhrnem zájmů jednotlivců, z nichž se třída skládá.) Zájem třídy a zájem jednotlivých osobností se samozřejmě nemohou absolutně shodovat. Třídní zájem je zaměřen na řešení těch úkolů, které mají životní význam pro ekonomické, ideologické a politické úkoly dané třídou. V podmínkách naší socialistické společnosti je zájem dělnické třídy blízky zájmům celospolečenským. Proto se promítá i do iniciování progresivních sociálních aktivit jednotlivců, sociálních skupin a celé společnosti.

POSTOJE A ZAMĚŘENOST AKTIVITY OSOBNOSTI

Výše naznačené souvislosti mezi sociální aktivitou, potřebami a zájmy osobnosti lze doplnit o vztah mezi aktivitou, hodnotovými postoji a orientacemi.

Postoje definujeme jako relativně stálé, získané tendence k reagování na objekty dřívějších zkušeností. Tyto tendence a připravenost jedince či skupiny určitým způsobem reagovat (pro anebo proti) mají regulativně motivační charakter. Jsou považovány za predispozice chování, zformované sociálními vlivy. Postoje jako reakce subjektu na některý objekt se svými třemi složkami (kognitivní, citovou a akční) a specifickými znaky (např. výběrovost, subjektivní interpretace, stálost a setrvačnost), valencí a variabilitou významně ovlivňují proces hodnocení. To, co považujeme za správné, je orientačním bodem pro naše chování, to preferujeme, o to usilujeme, pro to pracujeme, aktivizujeme své psychické i fyzické síly, to se pro nás stává osobně významným cílem a hodnotou. Naopak tomu, co považujeme za nesprávné, o čem máme špatné mínění, tomu se vyhýbáme, před tím utíkáme, to nemá pro nás hodnotu. Postoj jako psychologický jev je tak podstatně spjatý se zážitkovými kořeny osobnosti.

Každý jedinec zaujímá celou škálu postojů. Tyto se od sebe liší obecností či specifičností, intenzitou, multiplexitou (obsahovou diferencovaností), konzistencí, interkonexí (vzájemnou souvislostí), osobní významovostí atp. (Krech a kol., 1968:253—257). Individuální postoje se organizují do rozsáhlejších struktur, které se zpravidla označují jako hodnotové systémy, protože většina postojů člověka odráží jeho systém hodnot, resp. hodnotovou orientaci. V praxi to znamená, že jedinec je nositelem velkého množství postojů (počet je adekvátní množství užších setkání se specifickými objekty, situacemi, jevy), avšak mnohem méně má instrumentálních hodnot. Hodnoty přesahují specifické objekty a situace, více vyjadřují cílové stavy existence. (Srovnej např. Homola, 1972:206—210.) Hodnoty považujeme za jádro, sumární pojem a ústřední komponentu sdružování postojů.

Jedinec své postoje vyjadřuje mj. též ve formě názorů, mínění, přesvědčení atp. Mezi postojem, míněním, přesvědčením je ekvivalentní vztah, příznačný existujícími většími či menšími diferencemi, nuancemi a rozdílnostmi. Zatímco postoje nemusí být vždy uvědomělé (např. zaujatost, předpojatost, předsudek a jiné iracionální postoje), přesvědčení — zvláště souvisí-li s ideovou zaměře-

ností lidí — je naopak uvědomělé. To platí zejména pro osobní přesvědčení, které je zapojeno do hodnotových systémů a společenských sociálních aktivit.

K této problematice významně přispěl svými pracemi S. L. Rubištejn. Z analýz chování člověka formuloval závěr, že vnější příčiny (vnější působení) působí vždy jen prostřednictvím vnitřních podmínek (1960:9).

Vnější podněty a vlivy — zejména jsou-li umocněny kladnými vlivy kolektivu a veřejného mínění — jsou ve vědomí člověka zpracovávány a spolu s vnitřními dispozicemi určují směr, intenzitu, způsob chování a jednání a vůbec subjektivně výběrový přístup člověka ke skutečnosti. Jinak řečeno jsou to vlivy přímého—bezprostředního a nepřímého—zprostředkovaného psychického působení na člověka, pod jejichž vlivem se osobnost mění. Druhou stránkou psychického působení je reakce člověka na toto působení. Mnohostrannost, variabilnost a individuálnost reakcí je u člověka typická. Reakci na rozmanité vnější vlivy (např. ideologické, výchovné apod.) ovlivňují různé psychické stavy, dosavadní zkušenosti, znalosti individua, jakož i míra osobního přesvědčení.

Součástí motivační struktury osobnosti a sociální aktivity jsou také ideály. Liší se od postojů tím, že jsou svou povahou obecnější. Ideály se vztahují k cílům, ke kterým člověk směřuje, resp. kterých chce svou společenskou činností dosáhnout. Proto mají ideály motivační účinky a silnou vyhodnocovací složku. Podle S. L. Rubištejna jsou ideály nejlepší tendence vývoje člověka, „které poté, kdy se ztělesnily v obraze—vzoru, stávají se stimulem a regulátorem tohoto vývoje“ (Rubištejn, 1967 : 674).

Ideály, ke kterým člověk zaujímá vnitřní vztah a ztotožnění, ideály, které napodobuje, jež působí jako stimulatory pracovní a životní činnosti, se stávají součástí hodnotových aspirací lidí, mají platnost hodnotových vzorů. V ideálních a hodnotových vzorech se tak projevuje hodnotová a světonázorová orientace osobnosti. (Srovnej např. Zotovová-Bobneová, 1980 : 228—240.) Současně vzory a ideály umožňují určité hodnoty poznávat, prožívat a prociťovat, což je nezbytným předpokladem k tomu, aby osobnost byla také schopna rozmanité hodnoty sama aktivně vytvářet.

Výše uvedené charakteristiky motivů, potřeb, zájmů, postojů, hodnotových orientací a ideálů v motivační struktuře osobnosti, jejich vzájemné vztahy a propojení umožňují alespoň zčásti postihnout specifický i všeobecný, jedinečný i komplexní podíl těchto vlastností na vzniku, vývoji a zaměřenosti sociálních aktivit, na realizaci individuálních i společenských cílů, na výsledcích činnosti, chování a jednání.

REGULACE SOCIÁLNÍ AKTIVITY OSOBNOSTI VE VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍM PROCESU

V rámci výchovy a formování osobnosti usilujeme o to, aby se každý jedinec dovedl správně orientovat ve složitých otázkách života, aby uvědoměle reagoval na rozmanité společenské potřeby a situace. Uvědomění neznamená jen něco vědět. Je to vždy i aktivní vztah člověka k jeho okolí, v kterém je vy-

jádren osobní postoj. Pokud se člověk učí pouze určitým zásadám, aniž je obhajuje proti jiným, např. nesprávným ideologickým a politickým názorům, pokud jen povrchně přijímá určité formy jednání, kterých se však vzdává, jakmile narazí na první potíže, nelze mluvit o skutečném uvědomění. Takový člověk také není schopen aktivně podporovat socialistický vývoj a zaujímat neformální vědeckou světovou orientaci. Z psychologického hlediska je tedy žádoucí, aby se jevy společensky důležité staly osobně důležitými i pro jednotlivce. V takovém případě se posilují potřeby, zájmy, ideály i postoje osobnosti, vytvářejí se dynamické tendence chování značné aktivní síly. Tehdy se také posouvá vědomí člověka do kvalitativně vyšší fáze, k vnitřnímu vztahu, který se stává hybnou silou jeho chování, tj. do fáze přesvědčení.

Přesvědčení je závažnou složkou společensko-individuálního vědomí. Nelze je verbálně sdělovat, nelze je naučit. Člověk si vytváří přesvědčení sám v procesu praktické duchovní a materiální činnosti, v procesu vlastní společensko-politické aktivity. Takto se stává základem charakterového jádra osobnosti, základních sociálně politických hodnotových orientací, socialistického uvědomění a světónázorového zaměření. Pro toto zvnitřňování a činný vztah je ovšem třeba vytvářet podmínky, zajišťovat bezprostřední i zprostředkované ideologické, výchovné, politické, mravní, právní, ekonomické a jiné poznatky a zkušenosti.

Souhlasíme tu s názory V. Grulichy, který ve shodě s S. L. Rubinštejnem (viz cit. dílo) a G. L. Smirnovem, 1976:53–58) za určující stránku socialistického uvědomění považuje jak kognitivní složku (spočívající v procesu niterného osvojení idejí vědeckého světového názoru, základních hodnot a norem socialismu), tak přesvědčení, tj. „takový soubor potřeb, zájmů, ideálů, hodnotových stupnic, vzorů, hodnotových orientací a aspirací, postojů, volních stránek a společenských citů, které se změnily ve vnitřní zaměřenost lidí, pronikly do hlubších sfér jejich osobností a ovlivnily celkový směr jejich rozvoje a dynamiku jejich činnosti“ (Grulich, 1977 : 125).

Vychovat aktivního, uvědomělého a ve smyslu vědeckého světového názoru přesvědčeného jedince a občana je ovšem úkol mimořádně složitý a obtížný. Jeho plnění patří — jak jsme naznačili již v úvodu — ke stěžejním problémům současné teorie a praxe.

Z celkového rozboru dané problematiky vyplývá:

1. Osobnost se formuje a rozvíjí v objektivně determinované činnosti. Sociální aktivita je jednou z důležitých vlastností struktury osobnosti. I když je v rozhodující míře determinovaná vnějšími vlivy, je vždy zároveň podmíněná i vnitřními dispozicemi a sociálně psychologickými předpoklady. Nelze rozvíjet sociální aktivitu osobnosti bez adekvátního poznání teoretických otázek motivační struktury, bez pochopení vnitřních a vnějších činitelů, které působí na vytváření aktivní a činné osobnosti. K tomuto poznání významně přispívá fundovaná pedagogicko-psychologická diagnóza žáka či vychovávaného jedince. Umožňuje nezbytné znalosti o úrovni jednotlivých vlastností a o celkové zralosti osobnosti. V důsledku toho pak i efektivní pedagogické závěry a opatření.

V tomto smyslu jde o využití všech známých pedagogických postupů, fo-

rem, metod a prostředků, zvláště těch, které slouží k motivaci a stimulaci jedince.

2. Má-li být sociální aktivita osobnosti, sociálních skupin i společnosti zaměřena k žádoucím aktuálním i perspektivním cílům, k všeobecné kultivaci a všestrannému rozvoji jedince i společnosti, musí být citlivě, cílevědomě a systematicky psychologicky a pedagogicky regulována. Vědecky prováděná regulace a výchova musí být postaveny na individuálních zvláštnostech, to znamená, že musí znát a respektovat fyzické, psychické a sociální předpoklady a možnosti vychovávaného, strukturu jeho osobnosti v oblasti racionální, emocionální a volní se zvláštním zřetelem k vlastnostem a projevům zahrnutým do motivační struktury. Vychovatelé, kteří odvozují ze všeobecných společenských norem jednání konkrétní cíle jednání a kteří chtějí určit cesty k jejich realizování, musí mít na zřeteli pevný bod, na který mohou orientovat své tvůrčí pedagogické působení. Naproti tomu žáci, kteří se učí samostatně a tvořivě jednat, musí nejen vědět, jak to mohou realizovat, musí také poznat, proč je takové jednání nutné a o co mají aktivně usilovat. Základní podmínkou samostatného jednání v uvedeném smyslu je vštípení vysokého vědomí odpovědnosti, které udává základní cílovou orientaci pro tvůrčí jednání.
3. Při výběru způsobů chování rozhoduje vždy struktura motivů a uplatňovaný motivační systém. Motivační systém je v průběhu ontogeneze do značné míry diferencován. Mění se pod vlivem zpětné informace o výsledcích aktů chování.

Motivační systém, jeho hodnotící instance, vybírá způsoby chování, které vyhovují potřebám situace a současnému stavu. V souladu s tím lze konstatovat, že zejména sociální aktivita závisí na charakteru individuálních a společenských potřeb, na přijatých vzorech chování a jednání, jakož i na získaných zkušenostech (např. následující úspěch či neúspěch mění motivaci, možné vzory chování se realizují po zhodnocení vnitřním normativním modelem). Na změnu a regulaci motivačního systému (zvláště změnu hodnot) mají také vliv společenské sankce. Je velmi důležité, aby vychovatel ve svých postupech uplatňoval diferencovaný systém pozitivních sankcí, které jsou v souladu s úrovní rozvoje vychovávaných. Sankce musí být vychovávanému známy a vychovatel je musí regulérně plnit. Praxe ukazuje, že pokud je určitý způsob chování odměňován nebo trestán neregulérně (např. nespravedlivě), je osvojení a zpevnění tohoto způsobu chování znesnadněno, brzděno. Pozitivní sankce jako stimulatory změny chování a formování správného uvědomění jsou často nedoceny. (Týká se to jak rodiny, tak všech ostatních institucí z oblasti výchovy, včetně společenských organizací.) (Srovnej např. Mager, 1971.)

4. Kromě vlivů prostředků hromadné komunikace a sebevýchovy probíhá chování v bezprostředním styku. Jednotliví vychovatelé či skupiny, které obklopují vychovávaného, normují jeho chování a ovlivňují je. V praxi to znamená, že např. dobře organizovaný kolektiv svým zaměřením, ideovou jednotou, sledováním společensky žádoucích cílů, systémem přijatých a dodržovaných norem a kolektivních vztahů, kritickým hodnocením chování

a jednání jednotlivých svých členů je nezbytným regulačním činitelem a zároveň pomocníkem vychovatele. Významné jsou tu i osobní vztahy vychovávaných k vychovateli. Lze říci, že úroveň působících vlivů je rozhodujícím způsobem závislá na osobních vztazích vychovávaného k vychovateli nebo na vládnoucích vztazích ve skupině, ke které náleží (Kossakowski, 1979).

5. Nároky na samostatné tvořivé, aktivní a vědomě odpovědné jednání vyžadují:
- a) schopnost vypracovávat stále jasnější představy o společensky nutných cílech jednání a z nich odvozovat individuální cíle jednání;
 - b) schopnost rozhodovat o společensky, kolektivně a individuálně významných cílech jednání, což předpokládá vysokou společenskou angažovanost, vědomé reflexe motivů činnosti, jakož i následků vlastního jednání;
 - c) schopnost vypracovat adekvátní programy a strategie jednání spolu s analýzou cílů, vnějších a vnitřních, materiálních a sociálních podmínek (např. objektivní zjištění toho, co jedinec (žák) chce, o co usiluje, čeho je schopen, čím je, jaké hodnoty uznává, na co se v životě zaměřuje, a to prostřednictvím fundované diagnózy).

Rozvoj sociální aktivity a samostatného, vědomě odpovědného jednání osobnosti probíhá tak od počáteční regulace a výchovy k postupné seberegulaci a sebevýchově, kterou právem považujeme za podstatný znak účinnosti společensky orientované a společensky podmíněné socialistické výchovy. Neboť čím více je člověk s to provádět nezbytné korektury a kritickou sebereflexi svého chování a jednání, sebekontrolou a seberegulací, tím větší je jeho podíl na harmonickém rozvoji jeho osobnosti.

LITERATURA

- Antoněnko, V. G. - Kolobkov V. V. a kol.: *Stroitelstvo kommunizma i formirovanije ličnosti*. Kijev, Politizdat Ukrainy 1976.
- Baudyš, O.: *Podmínky rozvoje lidské aktivity v socialistické společnosti*. Praha, Horizont 1980.
- Gurycká, A.: *Sociální aktivita - teorie, podmínky, diagnostické techniky*. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, **8**, 1973, 3:195—200.
- Grulich V.: *Výchova, hodnoty a utváření socialistického přesvědčení*. In: Mužík J. a kol.: *Vědecký světový názor a hodnoty socialistického člověka*. Praha, Mladá fronta 1977.
- Helus Z.: *Psychologické problémy socializace osobnosti*. Praha, SPN 1973.
- Homola M.: *Motivace lidského chování*. Praha, SPN 1972.
- Hudeček J.: *K některým otázkám vytvoření socialistického životního způsobu a formování osobnosti*. Společenské vědy ve škole, 1977/78, 8:248—250.
- Hudeček J.: *Marxisticko-leninské pojetí člověka a jeho interpretace v současné sovětské psychologii*. Filozofický časopis, **28**, 1980, 1:46—60.
- Hudeček J.: *Hodnoty a hodnotové orientace*. Československá psychologie, **25**, 1981, 3:249—259
- Kossakowski A.: *Über persönlichkeits-theoretische Grundlagen der Pädagogischen Psychologie*. In: Kossakowski A. - Lompscher J. (ed.): *Ideologisch-theoretische und methodologische*

- Probleme der Pädagogischen Psychologie*. S. 13—70, Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften 1971.
- Kossakowski A.: *Der Beitrag der Psychologie zur Entwicklung selbständigen und verantwortungsbewussten Handelns*. In: Kossakowski A., Merker, W. (ed): *Zur Entwicklung selbständigen und verantwortungsbewussten Handelns*. Konferenzbericht. Berlin, Volk und Wissen 1979.
- Kovalev V. I.: *K probleme motivov*. *Psichologičeskij žurnal*, 1981, 1:29—44.
- Krech D. a kol.: *Človek v spoločnosti*. Bratislava, SAV 1968.
- Lenin V. I.: *Spisy*, sv. 31, Praha, SNPL 1955.
- Marx K.: *Ekonomicko-filozofické rukopisy z r. 1844*. Praha, SNPL 1961.
- Mager R.: *Rozvíjanie postojov k učniu*. Bratislava, SPN 1971.
- Matuszewicz C.: *Psychológia wartości*. Warszawa-Poznań, PWN 1975
- Obščestvennaja aktivnost' molodeži*. Moskva, Molodaja gvardija 1970.
- Obuchowski K.: *Psychológia ľudských snažení*. Bratislava, Obzor 1969.
- Reykowski J.: *Motyvacja postawy prospołeczne a osobowość*. Warszawa, PWN 1979.
- Rubinštejn S.: *O myšlení a způsoboch jeho výzkumu*. Bratislava, SPN 1960.
- Rubinštejn S. L.: *Zásady a cesty rozvoja psychológie*. Bratislava, SPN 1963.
- Rubinštejn S. L.: *Základy obecné psychologie*. Praha, SPN 1967
- Schorochowa E. W. (ed.): *Zur Psychologie der Persönlichkeit*. Berlin, VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften 1976.
- Smirnov G. L.: *Sovětský člověk*. Praha, Svoboda 1976
- Zotovová O. I. - Bobnevoová M. I.: *Hodnotové orientácie a mechanizmy sociálnej regulácie správania*. In: *Metodologické problémy sociálnej psychológie*. Bratislava, Veda 1980.
- Žukovská V. I.: *Charakter motivov verejnoprospešnej činnosti žiakov vyšších tried strednej školy*. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 8, 1973, 2:127—134.

ЯРОСЛАВ ГУДЕЧЕК

Социальная активность личности и ее педагогическая регулировка

Личность, по своему существу общественная категория, в марксистско-ленинской педагогике и психологии воспринимается как активно действующий субъект, отличающийся своей автономией, внутренней структурой, динамикой и генезисом, меняющий свою социальную среду и притом подверженный сам изменениям. Атрибутом сущности человека является общественная активность, проявляющаяся в сфере материальной и духовой, в рабочей, художественной, научной, политической и пр.

В статье обсуждаются некоторые социально-психологические принципы общественной активности личности с акцентом на трудовой и общественно-политической активности. Указаны факторы, обуславливающие ориента-

цию, степень, уровень и процессуальные стороны общественной активности. Ключом к активности и движущей силой общественной активности является мотивировка, проявляющаяся в структуре личности, в частности, в запросах, интересах, отношениях и в ориентации по отношению к ценности. О высоком уровне и прогрессивной ориентации общественной активности свидетельствуют:

- признание общественных целей и принципов социалистического общества в порядке предпочтительности;

- принятие и преобразование основных норм морали и системы ценностей общества в систему индивидуальную;

- признание труда на пользу общест-

ва в качестве высшего смысла жизни.

Развитие социальной активности и самостоятельного, сознательного поведения личности следует целеустре-

ленно регулировать в процессе воспитания и образования путем регуляции и саморегуляции.

JAROSLAV HUDEČEK

The Personality's Social Activity and its Pedagogical Regulation

A personality, a social category by its substance, in Marxist-Leninist pedagogy and psychology is understood as an active subject, having its own autonomy, internal structure, dynamism and genesis, changing its social environment, and thereby simultaneously also changing itself. Social activity is an attribute of human substance, manifesting itself in the material as well as spiritual sphere, in the sphere of work, interests, art, science, politics, etc.

The article deals with some socio-psychological principles of a personality's social activity, with emphasis being laid on activity at work and in political and civic life. Factors influencing the type, degree and level of social activity and the aspects of its process are pointed out. A key to ac-

tivity and the motive force of social activities is motivation, manifesting itself in the personality's structure, especially in the needs, interests, attitudes and value orientations. A high level of social activity and its progressive orientation is shown by - the recognition of the social objectives and principles of a socialist society and their priority; - accepting the work for society as a higher sense of life; - the basic moral norms and the value system of society being accepted and transformed into an individual's system.

Development of the personality's social activity and conscious behaviour must be purposefully influenced by means of regulation and self-regulation in the process of education.